



ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՒՄՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՎԵՐՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՒՄ ՈՒՐԲԱԹ 9 ՄԱՏՐԻ 1856

ԹԻՒ 515

ԶՄԻՌՆԻՒՄ, 9 ՄԱՐՏԻ

Թէ՛ք Փարիզի գեոպոլիտիկոսը արդէն բաց-
ուած է, և դաշնակից ու պատերազմ վարող
տէրութեանց լիազօր երեսփոխանները հաշտու-
թեան պայմանաց վրայօք կը կարգադրուին: Թէ՛ք
և խաղաղասիրական յօժարամտութիւններ կը
տեսնուին ամեն կողմէն և ընդհանրապէս կը
յուսացուի թէ հաշտութեան դեպքանաժողովը
յաջող վախճան մը պիտի ունենայ, բայց և
այնպէս տակաւին կատարեալ վստահութիւն
չէմք կրնար ունենալ հաշտութեան շուտով լը-
մընալուն վրայ: քանզի մոքէ հանելու չէ թէ
մեծամեծ դժուարութիւններ կան կարգադրե-
լու, թէ խիստ ծանրակշիռ խնդիրներ պիտի ո-
րոշուին, որոնք իւրապէս օգտիցը և աշխարհիս
ամենէն մեծ տէրութեանց պատուոյն և արժա-
նաւորութեանը կը վերաբերին:

Վաղղիւցող կայսրը իւր քահանայութեանը
մէջ, զոր բաւականաց 3ին ըստ նոր տուած
ծերակուտին և օրէնսդիր ժողովոյն բացուելուն
օրը, հետեւեալ կերպիւ խօսեցաւ ի մասին Փա-
րիզի գեոպոլիտիկոսի աշխատութեանը:

«Վնն կառավարութեան տուած իրաւունքը ա-
կանջ մատուցանելով, Ռուսիան հաճեցաւ հաշ-
տութեան բանախօսութիւններ ընելու: ուստի
տէրութեանց լիազօր գեոպոլիտիկոսը արդէն գու-
մարուած են հաշտութեան պայմանները հաս-
տատուելու համար: Չափաւորութեան և մտեր-
մութեան օգին՝ որ անոնց ամենուն վրայ կը տրե-
յոյս կուտայ մէջ թէ յաջող վախճան մը պիտի
ունենայ դեպքանաժողովը: Վերջապէս ամե-
նային պատերազմներ ծանրութեամբ խորհրդակցու-
թեանց վախճանին, և պատրաստ ըլլանք, որ
պէտքի եթէ հարկը պահանջուի ըլլայ, նորէն
սուրբնիս քաշկեր կամ բարեկամօրէն ձեռ-
քերնիս երկնքներէ անոնց, որոց դէմ պատուա-
ւոր կերպիւ պատերազմեցանք»:

Ինչպէս կրտսնաւի, այս խօսքերը ոչ խաղա-
ղութիւն կը նշանակեն և ոչ պատերազմ: այլ

ակնկալութիւն և յոյս մը կը ցուցնեն խորհր-
դակցութեանց բարեկամ լիազօրներէ վրայ: Ե-
սակայն ամենին չեն հասնում հաշտութեան
կատարեալ կամ մտաւոր գործադրութիւնը,
թէ՛ք իւրապէս լիազօրներէն ոմանք աշխարհե-
րէն զուլուցելու, թէ՛ք հաշտութեան նախորդ պայ-
մանները արդէն ստորագրուած են Փարիզի գե-
ոպոլիտիկոսի մէջ:

Վարձեալ յայտնի է որ, հաշտութեան դեպ-
քանաժողովին խորհրդակցութիւնները խիստ
ճշգրտութեամբ ծածուկ պիտի պահուին և ամե-
նին խօսք մը դուրս պիտի չելլէ մինչև որ կա-
տարեալպէս ըմբռնուի հաշտութիւնը, հետեւեալ
խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ միամտաբար հա-
ւատ չընծայեմք այս ծանրակշիռ գործոյն վրայօք
զրուցուած և գրուած ամեն խօսքերուն: քանզի
ամենքն ալ կարծիք և երթագրութիւններ են:

Իշխանութեան արժանի է նաև թէ զինուո-
րական պատրաստութիւնները ամենին չափա-
ւորեցան մինչև ցայսօր: այլ ընդհանրապէս մեծ
գործունէութեամբ կը շարունակուին միշտ թէ՛
Ինքզինքն և թէ՛ Վաղղիւց մէջ:

Եւ ամեն ըստնեան յայտնի կը տեսնուի
թէ հաշտութիւնը տակաւին ըմբռնած չէ, և
թէ դիւրութեամբ պիտի չըմբռնուի: Եսակայն
մեծ ակնկալութիւն և յոյս կայ որ Փարիզի գե-
ոպոլիտիկոսը հաշտութիւնը պիտի ծագի: և
խաղաղասիր ժողովուրդը բարեկամութիւններ
և փոփոխութիւններ պիտի կատարուին:

— Ի տեսնել մարտի 4 ամսութեան ըստ նոր
տուած իրաւունքի, թէ ազգային պատգամաւոր-
աց ժողովին նոյն օրուան նիստին մէջ միտոր
Տիգրայէլին մէկ հարցմանը պատասխանելով
ըստ իւր լիազօրէն զրուցեց թէ Փարիզի գե-
ոպոլիտիկոսի մէջ նախորդ դաշնակցութիւն
մը ստորագրուեցաւ, որով Վննայի դաշնա-
գրութեան հինգ յօդուածները իբրև հիմն բա-
նախօսութեանց կը ընդունուին: Եւ յիշատակ
գեոպոլիտիկոսը այս հինգ յօդուածոց վրայօք

քննութիւն և վիճարանութիւն պիտի ընեն,
ըսեք է, որ պէտք ընդհանուր դաշնակցութիւն
մը կարգադրելու ճանապարհ բանան:

Սրիւնի-Վնն լրագրողը կը ծանուցանէ, թէ
հաշտութեան զատ պայմանները տակաւին չըն-
դունուեցան Ռուսիայէն, և թէ Վննայի
բերդին, Վնն կղզիներուն և Վննայի եկեղեց-
ւոյն վերաբերեալ խնդիրները տակաւին կարգա-
դրուած չեն: Վննայի բերդին խնդիրը՝ եր-
րորդ կէտին վրայօք քննութիւն ըլլալու առթիւ
պիտի կարգադրուի կըսէ:

Վաղղիւց ծերակուտին անգամայն և ազգային
երեսփոխանաց 1856 ամին ժողովուրդ գումարումը
ամառ 3ին ըստ նոր տուած իրաւունքի: Եւ ժո-
ղով Վննայի վրայ պատրաստեալ ունեցաւ փառա-
ւոր հանգիստ: ուր Վաղղիւց կայսրը հաստա-
տուել ձայնիւ մը յետագայ դաշնակցութիւնը
ըսաւ, որուն վրայ մեր ընթերցողաց ծանր ու-
շադրութիւնը կը հրաւիրեմք:

«Վաղղիւց տեսարբ:

«Վնն անգամայն որ զձեզ ի ժողով հրաւիրե-
ցի, ծանր և մոտաւոր զբաղման մէջ կը գտու-
նուէինք: Վաղղիւց զօրաց ուժը տկարանալու
վրայ էր բերդաբաղրի պաշարման մը մէջ, ուր
թշուառաց կամակոր պաշտպանութիւնը երկրա-
յի վրայ կը ցուցնէր զյաջողութիւնը: Եւ Վննայի
տարտամ լիճակի մը մէջ գտնուելով Վննայի,
կերեւէր թէ պատերազմին վախճանին կըստա-
յիւր գաղափարները յայտնելու համար: Եւ յի-
շատ յառաջ տանելու համար փոխադրութիւն
մը ընելու առաջարկութիւն կընէր ձեզ, զոր
միակամ հաւանութեամբ կընդունէիք, թէ՛ք
չափազանց կերեւէր անոր գումարը: Եւ Վննայի
զինուոր կը պատճառէր, և գրամական դու-
թեան շփոթութիւնը կը վաղցնէր որ գործառ-
նութիւնները և աշխատութիւնները պիտի նուա-
զին և պիտի թուլան: Եւ ձեզ օգնութեան

ՔԱՂԱՔԱՎԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԵՆՐԻԿ ՌԵՆԵԳԵՐԵՆ

Իմ ինչպէս այս պատերազմի լիա-
ծայրութեան սպասեմք:

(Զարուհիութիւն) (1)

Հենրիկոսին այս նոր բաները ուրախութիւն և
զարմանք մ'պատճառած տեսնեմք, օրն ալ շուտով
մը անցաւ գնաց: Եսանկ հարկ բաւոր բաներու
որ մարդիկ անտարբեր աչքով կը հայնին, ըստորոք մ'
ամեն օրուան տեսած բաներէն է, այս խեղճ
տղէկին աչաց սքանչելի երևոյթներ կը թուեն,
որոնց վրայօք շատ ալ հարցմունքներ կընէր, և
հարկ էր պատասխանել անոնց: (Օրինակի աղա-
դաւ, կանանց ոսկեգոյն միջատ մը, որ վարդի
տերեւին վրայ կամր առնայ, խզուել (սայլակէօզ)
մը՝ գծուած կեղեւով անձրեւէն ետքը, սողալով
ծառի կոճղին վրայ կեղծ: անձրեւին կաթիլները
աղամանդի պէս ինտոր կեղեւներուն վրայ կը ըն-
դան, չեկահաւ (պօք պիւլպիւլ) մը, փոքրիկ
ոտի մը վրայ դադարած գիշերուան փոքրիկ
երգը կը զգուցէ: վերջը զուարթաբան մէկ ծա-
ռէ միւսը կը թռչի: անպատասխան այժմերը,
որոնք մօտ լեռներէն կ'ընկնին, Եսանկ բոլորն ալ
պատեհ առիթներ էին տղուն հարցմունքները
շատցունելու և պատճառները իմանալու:

Եւ ինչպէս արեգակը լինի միւս կողմէն մարը
մէջ: Եւ ինչպէս 310, 311, 312, 313 և 314 թիւերը:

մոտեւ սկսաւ, «Վնն, կանանց գործունէութեան մը
Հենրիկոս, ահա արեւ կընկնի լճակին մէջ: այն
գեղեցիկ ճրագը կը մարի և մեր ուրախութիւննե-
րուն վերջ կուտայ կոր: և թէ որ ճրագ մըն ալ
վառենք՝ շատ տկար օգնականութիւն պիտի ըլլայ
այս ընդարձակ տարածութիւնը լուսաւորելու»:

Հայր Վննայի տապալակոյց զանի: և ըստ
թէ անհանգիստ մի ըլլար, քիչ մը ետքը կը թռչի
նոյնը, և ալ լուսաւորութեան հարկաւորութե-
թիւն չունինք: Վնն արթննալէն առաջ, արեւ
դարձեալ հակառակ կողմէն, այսինքն այս լեռ-
ներուն մէջէն պիտի ծագի: քանզի միշտ անոնց
կենտրոն կը շարժի ու կը գնալայ, լայս կուտայ,
կը տարցնէ և բոլոր բնութիւնը կենդանի կը պահէ:

Իսկապէս կարգադրեալ մը ամենաճշգրտ
պատկերան:

Հենրիկոս իւր առջի հարցումները նորէն սկը-
սաւ ընել, ըստորոք իմաստուն ծերունին յա-
տուկ խորհրդով անոնց պատասխանատուութիւն
ուշացուցի էր անոր հետաքրքրութիւնը աւելի
գրգռելու համար: «Վնն տղան միշտ կը թռչի
նոյն ուրեմն արեւ այսպէս կը քաշուցնէ, և ու
այնպէս՝ բարձր տեղ մը գեղեցիկ ու անսահման
գմբէթ կառուցած է: ու անոր ասանկ սքան-
չելի կապուտի գոյնը տուաւ: ու այս ժայռին
մէջ այնչափ ջուր լեցուց, որ առանց սպառնալու
միշտ կը վազէ: ամպերուն ընթացքը ու կուգէ,
որոնք օգուն մէջ կ'ընկնեն, և բոլոր տեսակէն

րուն վրայ իրենց փայլուն կաթիլները թափելով,
կը ընեն զանաւոր, ու կենդանիներուն այսպէս
զուարճալի եղանակաւ երգել սորվեցուց առանց
սրնգի: ու ծաղիկները և ծառերը այս փոքրիկ
սերմին մէջ պահէց, որոնք իրենց սահմանեալ
տեղէն կրնան կոր աճել և երկար առնել եր-
կիրը դալարի և ծաղիկէ գորգով մը ծածկել,
և իրենց սքանչելի արգասիքներով զմեզ կը զե-
ղուն: ու արդեօք այս բոլոր բաները ասանկ
օգտակար և գեղեցիկ կերպով կարգաւորեց:

«Ինչպիսիք ուրեմն ըսաւ, հայր Վննայի որ
այս հրաշքի կարգաւորութեան համար մասնա-
ւոր հոգաւոր մը գրուած է»: «Վնն, անշուշտ,
պատասխանեց Հենրիկոս, ատիկա շատ ստույգ է,
և ու որ այդ բանին վրայօք կը տարակուսի՝ անի-
կա ինչքը կորսնցուցած է: Թէ որ աւաղակնե-
րը քարայրը քիչ մը ընդարձակել ու զէն, պիտի
հարկադրէին երկայն առնել աշխատելու: անգամ
մը քիչ մնաց որ պիտի կործանէր, ուստի շատ
գումարութիւններով հաստատեցին զանի գե-
րանները գնելով տակը: Եւ այս այս մեծ և կա-
պոյտ գմբէթին տակ և ոչ մէկ սին կանգնուած
կերեւի: Վնն այսին մէջ եղած ճրագը ինքնի-
րեն չէր կրնար վառուիլ, և միւսութեան մէջ չէ
մնալու համար պէտք էին հոգ տանել, ու ա-
մենին իւր չարակցութիւնը: Եւ այսպէս ծարաւ
չմնալու համար պէտք էր շարունակ ջուր լեց-
նել: Եւ ինչպէս քիչ մը թէ՛ք արեւի գումարին է չին:

Նորհիւր, նմանապէս Վաղղիւյ և Մեղիւյ մէջի գործ դրուած ազգու միջոցներովը, և մանաւանդ Նորհիւր Վերին Վախախնամութեան օժանդակութեան, այս վտանգները, և թէ կատարելապէս անհետ եղած չեն, գոնէ ըստ մեծի մասին նուազած են:

«Պատմութեան մէջ օրինակը չեղած սաստիկ պատերազմ մը դաշնակից զօրաց բանակին փառքը որոշեց երևելի յաղթութեամբ մը, և այս վայրկեանէն ՚ի վեր Վերնոյան աւելի բացայայտ կերպիւր յայտնեց իւր կարծիքը: Վանդի ամեն տեղ ընդարձակեցան և ամրացան մեր դաշնակցութիւնները: Երբորդ անդամին ուզած փոխ ստակ առանց դժուարութեանց տրուեցաւ, և Վաղղիւյ Ժողովուրդը նորէն իւր վստահութիւնը ցուցուց ինձ՝ իմ խնդրածէս հինգ անգամ աւելի գումարի համար ստորագրելով: Օտարմանալի առաքինութեամբ մը համբերեց ներութեան» որոնք անբաժանելի են ուտելիաց սղու, թէնէն, թէպէտեւ այս ներութիւնները, որչափ որ կարելի է, թեթեւցան մասնաւորաց ողորմութեամբը, քաղաքապետաց բարենախանձ հոգադարձութեամբը և տառը միլիոն ֆրանքով որ նա հանգաց բաժնուեցան: Վստահան օրս օտար երկիրներէ հասած ցորեններուն պատճառաւ, զինները զգալի կերպիւր իջան: Սիւլոյն նուազանալն և աներեւոյթ ըլլալէն ծագած վախերը տխրացան, և երբեք արհեստաւորաց աշխատութիւնները այսչափ շատ և եկամուտները այսչափ առատ չէին: Պատերազմին արկածները ազգին զինուորական ուժին արթնցուցին, քանզի երբեք կամաւոր զինուոր դրուելու համար այսչափ երիտասարդներ ներկայացրեր չեն, և երբեք այսչափ եռանդ չէ տեսնուած քուէարկութիւններու մէջ:

«Վեր հայրենեաց կացութեան այս համառօտ նկարագրութեանը կը պարտաւորիմ յարեւ քանի մը դէպքեր, որ քաղաքական մեծ նշանակութիւններ ունին:

«Վեճին Վրիտանիոյ թագուհին՝ ցանկալով մեր երկրին վրայ ունեցած իւր վստահութեանը և իւր յարգանքները ապացոյց մը տալ, և մեր յարաբերութիւնները ևս առաւել մոտեմութիւն շարժապետ համար, հաճեցաւ գալ ՚ի Վաղղիւս ուր մեծ քննութեան դրութեամբ ընդունուեցաւ, և այս զգացմունքը անշուշտ ապացոյց մըն է թէ իւր ներկայութիւնը օրչափ կրնայ ամրացը նեւ այս երկու ժողովուրդաց դաշնակցութիւնը:

«Վարտենիոյ թագաւորը ևս, որ առանց իւր ետեր նայելու մեր պատերազմին գործակից եղած էր արիական եռանդեամբ մը զոր արդէն ցուցուցած էր պատերազմին գաշտին վրայ,

Վաղղիւս եկաւ հաստատելու համար այնպիսի միաւորութիւն մը, որ իւր զինուորաց քաղութիւն արդէն անքակտելի կերպիւր ամրացած է:

«Վստահութեանը կարողեզան տեսնելու թէ մեր երկիրը, որ երբեմն խռովեալ և Վերնոյի խորհրդաց մէջ ունեցած աստիճանէն ինկած էր, այսօրու ան օրս բարեյաջող, խաղաղասեր և պատկառելի վիճակի մը մէջ կը գտնուի, և պատերազմ կընէ ոչ թէ կրկին վայրկեանական մոլեգնութեամբ, այլ արդարութեան հանգարտութեամբ և արարտաւորութեան գործունէութեամբ: Վնք տեսան զՎաղղիւս որ թէպէտ ծովերուն մէջէն երկու հարկուր հազար հոգի կը յուղարկէր, բայց միանգամայն Փարիզի մէջ ևս ՚ի ժողով կը գումարէր խաղաղութեան ամեն արհեստաւորները, և իւր թէ կուղէր ըսել Վերնոյի: Վշտման պատերազմը ինչի համար մասնական պիտի լիցար մըն է, ու իմ խորհուրդներս և իմ զօրութիւնս ըստ մասին միշտ ուղղուած են թէպէտ ՚ի արհեստները խաղաղութիւն: Ստորի բան մը զանց չընենք իրարո՛ւ հեռաւանդայնէն՝ համար և մի՛ ստիպե՛ք զի որ պատերազմին քաղաքներն զնայ հանձն մեծ աղբի մը բոլոր զօրութիւնը և բոլոր ներգործութիւնը:

«Վստահութեանը կերելի թէ լսուեցաւ և ձմեռը թշնամութեան գործքերը գաղթեցնելով, ձեռն օգնականութեան կարկառեց դեպքանական միջնորդութեան: Վստիւրան վերջին ուղիւսական ընթացք մը բռնելու որոշում ըրաւ, որ մեծ ազդեցութիւն պատճառեց ըլլալու իսրահրդ և որոշմանց վրայ: և անշուշտ ընդարձակ կայսերութեան մը վեհապետին այսպիսի ընթացքէն այս օրինակ մեծ արդիւնք կը պատուէր: Վաղղիւս անկէ հաստատութեամբ կապու եղաւ Վեղիւյ և Վաղղիւյ հետ դաշնակցութեան մը, որ իւր երկրին ամբողջութեամբ կապահովը ներքէն հասան ՚ի Վեղիւրդուրէ խաղաղասիրական խորհուրդներ կամ ազգայններ: Վստաց կայսրը՝ որ ժառանգորդ եղաւ այնպիսի կացութեան մը որուն պատճառը ինքը չէր, կերելի թէ մտերիմ բողոքները մեծապէս վախճան տալ այն անխնայութեան ուսկից ծագած էր այս արիւնահեղ պատերազմը: Վստիւր ընդունեցաւ Վստիւրիայէն առաջարկուած պայմանները, քանզի զի նուց պատիւը անգամ մը տեղը երթալէն ետեւ, Վերնոյի յայտնի ցանկութեանը զինանքը՝ ինքզինքը պատուել ըսել էր:

«Վստիւրուան օրս դաշնակից և պատերազմ վարող տէրութեանց լիազօր դեսպանները Փարիզ գումարուած են հաշտութեան պայմանները որոշելու համար: Չափաւորութեան և արդարութեան ոգին որ կը տիրէ անոնց ամենուն վրայ,

յոյս կուտայ մեզ թէ գեսպանաժողովը յաջող վախճան մը պիտի ունենայ: ՚ի վերայ այս ամենայնի սպասե՛ք ծանրութեամբ խորհրդակցութեանց վախճանին, և պատրաստ ըլլանք միանգամայն, որպէսզի եթէ հարկը պահանջուլ ըլլայ, նորէն սուրբերնիս քաջէնք կամ բարեկամութենէն քաջէնք երկընցնենք անոնց, որոց դէմ պատուաւոր կերպիւր պատերազմեցանք:

«Ինչպէս որ ըլլայ, մենք ամեն կերպիւր հոգ տանինք և աշխատինք աւելցնելու Վաղղիւյ զօրութիւնը և հարստութիւնը: Վեթեմ կարելի է, ևս առաւել ամրացնենք զգաշնակցութիւնը որ հաստատեալ է հասարակաց փոքրով և զհեթոյմ և որուն փոխադարձ օգուտները աւաւելի երևան պիտի ելլեն հաշտութեան վերահաստատութեամբը: Վերջապէս այսպիսի պատգալի մը մէջ, որ հանգիստաւոր ժամանակ մըն է աշխարհիս ապագայ վիճակին համար, մեր վստահութիւնը առ Վստուած գնենք, որպէսզի մեր ջանքը՝ մարդկութեան և քաղաքակրթութեան օգտիցը համեմատ առաջնորդէ»:

Յաւալի սրտիւ կը տեսնեմք որ ժամանակէ մը ՚ի վեր կրօնական կռիւները և հաւատոյ վիճաւանութիւնները կը շարունակուին կոտորածներու պօլսոյ: Հայ ժողովուրդեան մէջ ՚ի յաւատհատութիւն և ՚ի կոկիծ սրտի ազգին հեռատես, խոհեմ և բարեպաշտ մասին: Վստիւրի զարմանալի է, որ այսպիսի լուսաւորեալ գործու մէջ և այսպիսի ծանրակշիռ պարագայից մէջ, ուր մեր օգոստոսական առատագութեամբ կայսրը իւր մարդասիրական նորանոր շնորհքներով և կրօնական ընդարձակ թալանութեաններով ՚ի միաբանութիւն, ՚ի սեր և յաջատութիւն խղճմանաց կը յորդորէ իւր հայրական կառավարութեան ներքէն գոնուող զանազան ժողովուրդները, երբոր կըսեմք իւր մեծարեղի խաղթութիւն մայրնոյ կը հնար իրէ զմեզ մեր ազգին այժմեան կրօնական և քաղաքական արտօնութիւնները քննել և հարկաւոր եղած բարեկարգութիւնները իւր Վարձրապետ իրան առջև դնել անոնց գործադրութեանը վաղօր խորհուրտ համար, մենք գեղազուութեամբ կը պատկերէմք տղայաբար կրօնական հինգտու կռիւներու վրայ, պապականութեան ծանուցեալ գարուններուն դէմ պաշտպանելով մեր բարեմիտ ուղղութեամբ ժողովուրդը: Չեմք ուզէր ըսել թէ այս ազգասիրական գործը մեղադրելի է և զգուշանալու չէ ճիշդութեան ազգակործան հնարքներէն, սակայն կարծեմք թէ այսպիսի լուսաւորեալ գործ մը մէջ ազգասիրաց այս օրինակ չափազանց երկիւղը հիմաւոր չէ: քանզի գոհութիւն Վստուծոյ, սուրբ Վեհաբարան այժմ ա-

ծու ծաղիկ մը միայն կտրելու և օրչափ ուղիղ տեսութիւն մը կը պահանջէ անիկա, և աղէկ խելքս կը հասնի, որ մարդիկ չեն կրնար ընել այս ամեն տեսած բաներս, բայց ու՛րէն ուրեմն ասոնց հեղինակը, այս է որ կուղեմ գիտնալ»:

Տղան մեծապէս սքանչացած էր աշխարհիս մեծութեան, գեղեցկութեան, և բարեկարգութեան վրայ, ամեն կողմ իւր աչքը վայելուց բաներու կը հանդիպէր, ուստի մեծաւ տենեանօք կը փափագէր ասոնց արարիչ տեսնելու: Վժամանակը եկած էր որ մեծարոյ անապատականը կրնար Վստուծոյ և անոր ամենակարողութեան, իմաստութեան ու բարութեանը վրայ խօսք բանալ: ուստի սկսաւ կրօնական բարեպաշտութեամբ սրտաշարժ ձայնիւ և արտասուալից աչք պատասխանել անոր՝ որ իրաւունք ունի հաւատարմութեան մէջ կայ արարիչ այս ամեն տեսած բաներուն: և թէ այս ամենակարողութեամբ ամենաբարի Վստիւր, որ ամեն բան ստեղծեց, Վստուած կը կոչուի, որ մեր հայրն է ու երկիրը կը բնակի, և ամեն մարդ իր կեանքը պարտական է անոր:

Վստ յայտնութիւնը Հեռիկոսին մտաց ուրիշ մէկ սքանչելի ազգեցուն մ'ալ պատճառեց, ու աւելի զօրաւոր քան զոր զգայեր էր առաւօտուն առաջին անգամ արեգակը տեսնելով որ կը ծագէր և կը զարդարէր բոլոր բնութիւնը իրեն ճառագայթից պայծառութեամբը: Վստուծոյ վրայօք ստացած ծանօթութիւնը իրեն իբրեւ արեւ

մը երեցաւ, որ կը լուսաւորէր ու կը ջերմացունէր զինքը ներքեակաւ, և որուն բարեբար ըլլալը տեսնելով մը աշխարհքը իրեն կը ցուցնէր:

«Վստ, սիրելի զաւակս շարունակեց անապատականը, Հեռիկոսին գիմաց խռովութիւնը նկատելով, այն, նոյն ինքն Վստուած է որ այս ամեն տեսած բաները ստեղծեց: Վստն է որ աս բոլորակ ու կապուտ գմբէթը շինեց, զոր մենք իշխիկ կանուանեմք, և արեւուն լուսաւորութիւն առաւ, որուն ընթացից ինքն է կառավարիչը: Ոչ միայն այս աստղը աշխարհիս հրաշալիքներէն մէկն է, և մեր աշխատութիւններէն ետ չիմաւրու համար մեզի լոյս կուտայ, այլ նաեւ իւր ճառագայթներուն տաքութիւնը պտուղներ կը հացուանէ, գրեթէ կրակին պէս որ կերակուր ներ կեփէ: Վստուած է որ առատութեամբ հողին տակէն ջուրը դուրս կը բերնեցունէ, ամպերէն կաթիլ կաթիլ կ'իջեցունէ, մեր ծառաւր յագեցունելու և բոյրերուն զօրութիւն և զովութիւն տալու: Վեր ոտքին տակը գաւառին ու ծաղիկները, պէս պէս գունեւորել ներկուած փառաւոր օթոցի մը նման աւարածուած են, ան է գեղեցիկ ծաղիկներուն անոյշ հոտ և գոյն տուողը, այն մեր արտերուն մէջ հարուստ հունձերը յառաջ կը բերէ և մեր բուրներուն մէջ քաղցրահամ գինին: Ճառագայթ անհամար կերպ պտուղներով կը բերնէ արեւ: իւր համանաւը գաւառագետ հովիտներուն արօտները կ'աօթ վառ կի կը փոխուին: Ժայռերը և ծառերը խռուոյ

ները մեզը կը հոգան մեզ, ծառերը ստեղծեց որոնց շուէրը տաքէ կապահովընեն զմեզ, ու փայտերնին զմեզ տաք ցունեւոր համար կը գործածուի: Նիկա թուռներուն այն կերպ կերպ երգելը սորվեցուց որ զմեզ կը զգուշացնեն, սա ոտիցը բովքեացած դառնակին կակուղ դեղմը (բուրբ) ան տուաւ, որմէ մեր զգեստները կը շինուին, անիկա կուտայ մեզի ինչ որ հարկաւոր է մեր հանգստութեանը համար շինած բնակարանն ուս: և այնչափ պատուական բաներ ըրաւ, որ իւր գործքերը տեսնելով ուրախանամք և զինքը սիրեմք ու օր մըն ալ կարենամք իրեն հետ միաւորուիլ այնպիսի աշխարհի մը մէջ, որ այս տեսածներէն շատ աւելի գեղեցիկ ու փառաւոր է և վայելելու իրեն քովը ամենամեծ երջանկութիւն մը: Վեթեմ կ'էտ հիմա զինքը չենք տեսներ, բայց ինք կը տեսնէ զմեզ ուր տեղաւոր ըլլամք, բոլոր խօսքերնիս կըսէ ու մոռամունքը ներքին անգամ կը ծանցայ և ամեն վայրկեան կրնանք խօսակից ըլլալ անոր հետ: Վեհաց աւան փոխաններէն ապահով կընէ զմեզ, և նոյն ինքն էր որ գրեզ այրէն ազատելով, իմ քովս բերու: Նիկա մեր առաջին բարեբար, ամենաբարեբար բարեկամ և գորովագութ հայրերնիս է»:

Հեռիկոս բարեպաշտ անապատականին ըսած ներքին մեծ մտադրութեամբ մտիկ ընելով, ապա թեմք մը ու սիրտը շարժած երկու կընայէր: Վստ խօսակցութեանց ժամանակը գիշերը վրայ հասեւրով, լուսինը որ յառաջագոյն երկնքին

«Թէեւ պէտք չէ որ Վաղղիան ուղղակի միջա- մուխ ըլլայ Սուլթանին հայատակաց կրօնական գործքերուն, քանզի այս յանցանքին համար իրաւամբ կը յանդիմանուի Վիկտորյոս կայսրը և այս բանը եղաւ այժմեան պատերազմին պատ- ճառներէն մէկը, ի վերայ այս ամենայնի Վաղ- ղիան, կրտսմբ, կրնայ պատուաւոր և օգտակար գործ մը գործել այս պարագային մէջ, պաշտ- պանելով պատուութիւնը վիճաբանութեան մը որ անշուշտ յաջող վախճան մը պիտի ունենայ յօ- գուտ ճշմարտութեան և յօգուտ Հայոց ազգին, ըստորում այս է միմիայն կերպը՝ հաստատելու համար զմիաբանութիւնը Հայոց ազգին մէջ, որուն կրօնական և քաղաքական երկպառակու- թիւներէն ծագեցան իւր ամեն գեղադու- թիւները, ինչպէս լիտուանի իւր պատմու- թեանը մէջ:

«Օգրմանալի՛ բան: այս միջոցին տեսնակ մը կը ընկերակցուի, որ չենք գիտեր ուր տպուած է, որով խօսք կը տրուի Հայոց՝ անկախ իշխանու- թիւն մը հաստատել Վիկտորյոս մէջ, այն պայմա- նաւ որ հաւատոյ հանգանակ մը ընդունին, և այս հանգանակը եթէ բոլորովին Վեդիկական ալ չըլլայ, գինէ բողբոջականութեան աղանդներէն մէկուն համաձայն ըլլայ»:

ԿՈՍՏԱՆՆՈՒՊՈԼԻՍ, 5 ՄԱՐՏԻ

Հայտնի է որ առաջիկայ խորհրդէն և դաշնակից զօրք գտնուող ուրիշ տեղուանքէն հասած լու- բերը նշանաւոր դէպք մը չեն կրնար ծանուցա- նել ի պատճառս զինպագարման որ դաշնա- դրեցաւ ի փարիզ և մինչև ցվերջ ամսոյս ըստ նոր տուժարի՝ պիտի տեսնէ:

Բարձրագոյն մեծ զօրապետ Իօմէր փա- շան որ ժամանակէ մը ի վեր կը պաշտուէր ի Վոս- տանդուպոլիս, անցեալ շաբթու հասաւ Գրա- պիզնէն, ընկերութեամբ իւր պաշտօնատարացի:

Ալէքիզի փաշան, որ յատուկ պաշտօնիւ մը Նիստոլի զօրաց բանակը յուղարկուած էր օսմանեան կառավարութենէն, Սէքիսիէ կար- գին առաջին աստիճանին շքանշանը ընկալաւ օ- գոստափառ Սուլթանէն:

Սուլթան քալիֆա Սուլթանիէն լրագրոյն մարտի 1-13 թուոյն մէջ կը կարգաւորէ:

Վաղղիայէն հասած նամակները կը ծանուցա- նեն թէ 30.000 գաղղիացի զօրք, որ սահմանեալ են Սուլթանի զօրաց բանակին, պիտի չուշանան ճամբայ ելլելու և Վաղղիա գալու համար»:

Վաղղիական հրովարտական Ուաշիտ էֆէն- տին Վաղղիայէն պաշտօն ընկալաւ և թանգիմա- թի ժողովոյն գեներալ (միւլթի) անուանեցաւ:

Օսմանեան կառավարութիւնը հետեւեալ պաշտօնական ծանուցումը հրատարակեց:

«Պրուսայի նահանգին 1272 ամին տասանորդ- ները, նմանապէս Իգմիրի և Վառահիսարի տա- ասանորդները աճուրդը գրուած են սկսեալ երեք- շաբթի օրէն, որ Ռէճէպի 4 է. ուստի յանձ- նառու ըլլողները պէտք է որ կայսերական գանձը ներկայանան ու իրենց տալու գինը իմացնեն:

Օստափառ Սուլթանը աղամանկեայ մե- ծագին մատանի մը շնորհէց մօսիւ Վուլթէլի իտալացիին, որ շատ ժամանակ չէ վերատեսուչ և կարգադիր անուանեցաւ օսմանեան կայսերու- թեան զինուորական նուագածութեան:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՆԻՔԻ

Չիլուսիա, 9 Մարտի:

Փարիզէն հեռագրական գծով հասած պաշտո- նական լուրերը կը ծանուցանեն թէ Վաղղիաց- ւոց վեհափառ կայսրուհին մանչ զաւակ մը ծը- ներ է մարտի 4-16ին օրը՝ կէս գիշերը 3 ժամ անցած: Երբին Վեհափառութիւնը և կայսե- րական նորածին իշխանը խիստ առողջ վիճակի մէջ կը գտնուին եղբր:

Եւս լուրը չորեքշաբթի օրը Իգմիր հասնե- լուն, նաւահանգիստը գտնուող գաղղիական պատերազմական նաւը կէսօրին 101 թնդանօթ արձակեց ի նշան ուրախութեան: Եւս օս- մանեան պատերազմական նաւը ևս թնդանօթաց արձակմամբ ողջունեց այս բերկրալի լուրը:

Երբոր Լատինացիները կամ Լատինադաւան- Հայերը նշանակել կուզեն, շատ անգամ թէ բանիւ և թէ գրով լատինները կամ լատին Հայերը կրտսմբ: Երբ միթէ այս անուանակոչութենէն կը հետեւի թէ, ուրեմն լուսաւորչարծն Հայ- քըս կաթոլիկ այսինքն ընդհանրական եկեղեց- ւոյն զաւակները չենք: Բարձեալ Եր Լատինացի ուղղափառ եկեղեցին նշանակելու համար, լու- սաւորչարծն Հայերը կրտսմբ սովորաբար և այս անունը մեր հակառակորդները՝ այսինքն հռոմէական Հայերը անգամ կուտան մեզ եր- բեմն: Երբ այս անուանակոչութենէն ալ կը հետեւի՝ արգեօք թէ, ուրեմն հռոմէական Հայերը լուսաւորչարծն չեն, և միթէ իրենք անկեց այս հետեւութիւնը հանել կուզեն: Եւս (Յունաց սուրբ և կեղեցւոյն և կրօնին՝ օրհնաբա- ինքնէն կամ օրհնաբա իրենց կըսուի սովորաբար, որ ինչպէս յայտնի է, ուղղափառ ըսել է և այս անունը Լատինադաւանները և Ռոմբականները իսկ կուտան անոր: Երբ միթէ ասկէց հետե- ցնել կուզեն թէ իրենք օրթոդոքս, այսինքն ուղղափառ չեն: Եւս ըստ ոչ և Սուտի այս կեր- պիւ ալ երբոր Ռոմբականաց երբեմն Եւսաբա- նակն անունը կը տրուի, անկեց հետեւի թէ, ուրեմն միւս քրիստոնեայ ազգերը Լատինա- նական, այսինքն քրիստոնեայ չեն:

Հիմա այսպիսի ուղիղ տրամաբանութեան մը հետեւելով, Եւսաբա լատինացի, իւր 518 թուոյն մէջ, խիստ բարեմտութեամբ Եւսաբանական Հա- յեր անուանած է զօրդոքսական մեր համադրիւն- քը: Բայց, ազգասիրին մէկը, բնականօրէն ոգիէ մը շարժեալ, այս բառին համար երկրորդ նամակ մը գրեւ և Սուտի յուղարկեւ է, որուն 214 թուոյն գրեթէ բոլոր մէկ էջը կը ընկնէ: Եւսեալ նամակին հեղինակը կրտսմբ անպարտաւորեալ և անյարմար իբրեւ զրոյց եմք Եւսաբանական բառը թէ սխալ մը ըրած եմք, թէ այս բանը արաբ մըն է Եւսաբանաց, և կը պահանջէ որ մեր սխալը չու- տով ուղղենք, և այլն և այլն:

Օգրմանալի և ցաւալի է ապաքեն որ այսպի- սի լուսաւորեալ դարու մէջ զրգանաւոր եղբր տակաւին այնպիսի ազգասիրեն որ բառերու կռիւ յարուցանելու կաշխատին, փոխանակ ազգին բարեպաշտ և նիւթական յառաջդի- մութեանը վրայ սիրով և միաբանութեամբ խորհրդակցելու և գրելու:

Հիմա այս պիտի ըլլայ թէ չենք սխալել, ճշը- մարիտ ազգասիրի մը Եւսաբանութեամբ և յարմար իբ- րեւ ընելու գործը, և ոչ թէ տղայական բնա- խնդրութեամբ արատ փնտռել այնպիսի պատ- կառելի օրագրութեան մը վրայ, որուն տառերը վեց տարուան աշխատութիւնը և արդիւնքը, փառք Սուտեոյ, որ յիշեալ նամակագիրն ալ կը խոստովանի:

Երբ այս օրինակ բարեմտութեամբ գրուած մէկ բառի մը համար վիճ յարուցանել, արաբ դենել, անմիջապէս սխալ ուղիղ և ուրիշ բաներ պահանջելը՝ անշուշտ Հռոմի հաւատարմութե- գատապարտելի գործքերը միտքերնիս կը բերեն, բայց բարեբաղդութեամբ այն ժամանակները անգառնակ կերպիւ անցած են: Սուտի կը հա- մարձակիմ իմաց տալու յիշեալ նամակին ազ- գասէր հեղինակին, թէ այս օրինակ բնականօր- րութիւնը ճշմարիտ ազգասիրութեան օգտիցը խիստ փնտռակար է, և իրաւամբ կը վերաւորէ և կը զուգեցնէ ազգային արդիւնաւոր անձանց գիւրազգած սիրտը, որոնք քաջալերութեան և յորդորանաց կարօտ են շարունակելու համար իրենց գեղար և բազմաշխատ պաշտօնը:

Պրուսայէն փետրվարի 14 ամսութեանով հե- տեւալ տեղեկութիւնները կուտան:

Վսեմափայլ Լատին փաշան մեծ իմաստով թը և մարդասիրական ոգով կը կարգաւորէ Պրուսայի գաւառը, ուր երկրաշարժութեան պատճառած կործանու միւրը կանգնելու, փողոցները ընցը- նելու և ամեն բան, որչափ որ կարելի է, կար- գադրելու անխնայ ջանք խնամք կը տանի: Գու- հութիւն Սուտեոյ, գրեթէ ամիս մը կայ որ երկրաշարժը բոլորովին դադարեցաւ և քաղաքս կը կարգի տակաւ առ տակաւ իւր նոսրիկն զուար- ճալի գիւրքը և բարօրութիւնը ստանալու: Եւս

մանաց սղոթիւնը օրոստօրէ նուազելու վրայ է յորենին գրիւր 40-45 դուսալ է, և արեւին օրան 105-110 փարա: Սուտաբը կուզուի, ա- հաւատիկ անոնց զանոցան գիները, հիւսարանի մետաքսը՝ 460-500 դրէ է: Տէմիքոնէի առա- ջին տեսակը՝ 410-420, երկրորդ տեսակը՝ 395-405: Սէքէ ըստաւին առաջին տեսակը՝ 340-350 դրէ է: Երկրորդ տեսակը՝ 330-340, երկանը՝ 300-320: Խոզակի առաջին տեսակը՝ 150-160 դրէ կը ծախուի օրան: ուրիշ հասարակ տեսա- կաց գրիւր 150-220 դրէ է: Եւս գիները՝ օսմանեան լիւան 140 դրէ չով կը վաճառուին:

«Մոյս 20ին երկու շաբթի օրը ի ներկայութե- թուր հպատակ ազգաց հոգեւոր հովիւներուն և ուրիշ բաղմութիւ անձանց կարգացուեցաւ կայսերական խաթիւր-Հիւսայունը ի մասին զա- նազան արտօնութեանց օսմանեան քրիստոնեայ հպատակաց: Եւս մանչեւաւոր յիշատակաց արժանի հրովարտակին տպալ օրինակները բո- լոր ներկայ գտնուողներուն բաժնուեցան ի դուռն օստիկանութեան, ուր գումարուած էին ամենքը՝ նախագահութեամբ մեր կուսակալին:

«Եւս շաբթու երկու հրկիզութիւն պատահե- ցաւ, մէկը ի թաղն թուրքաց, ուր պառաւ կին մը կը կարծարանը անկողինը առեր քնացի էր, և իւր անխոհեմութեանը զոհ ըլլալով այրեցաւ ինքը և իւր տունը, և միւսը Վայապաշտ ըսուած թաղը պատահեցաւ, ուր Հալիլփաշային աղօր- եաց կից 5 Յունաց տուն հրոյ ծարակ եղան:

«Սուտիս Սարաֆիան մեծարգոյ թագաւոր ա- ղային բարեպաշտուհի մայրը առ Սուտեոյ փոխ- ունելով, ըստ իւր կտակին 5000 դր շարուեցաւ Պրուսայի եկեղեցւոյն: Եւս Լահապետեան յարգոյ կարապետ աղան վախճանելով, 4000 դր շարուեալ նուիրեց Հայոց վարժարանին:

ԱՌԻՏՏՔԱՆԱԿ ԵՆԻՔԻ

Չիլուսիա, 9 Մարտի:

Վիկտորյոս մօտաւոր հունձը ցուրտն փնտաւ ան- ըլլալով, կը կարծուի թէ անոր գիւրքը պիտի բարձրանան: Եւսեալ շաբթուան ի վեր 22 կողով աֆիօն վաճառեցաւ 113 1/2-114 1/2 շէքին: Եւսայժմ 300 կողով չափ աֆիօն կայ քա- ղաքի մէջ: Տարած մշտ կուգուի, և ըստ տե- տակին կը վաճառի 298-320 դր չի կեղիկնարը: Եւս ըստաւան թէ միայն 1500 կեղիկնար պատ- րաստ տարն կը գտնուի: Կեսարիայի ճէհրին ըստ տեսակին կը ծախուի 6 1/2-7 1/2 դր չի օսան: Զբանուած ոչխարի բուրդին կեղիկնարը 270-273 դրէ է: Եւս շաբթու գրեթէ 9000 կեղիկ- նար Նիգլոյ տեսակ փայտմուտ վաճառեցաւ 66-76 դր չի, ապրանքին լաւութեանը համեմատ խաչվէն, շաբաթը, նմանապէս Նիգլոյ և Օվից- ցեւրի բամբակեղէն ձեռագործները հանդա- տու թեան մէջ կը գտնուին:

Եւսեալ Եւսաբանութեան

Օսմանեան լիւան 108 դուսալ և արեւելք:

Եւստոն 117-117 1/2

Սարաֆիա 185-185 1/2

Թրեւոտ 462-466

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Եւս ինքուր իր Նիգլոյի Սուլթանի վաճառա- խանի լուր իբրեւ հաւաքակութեան, որ ներկայ պար- յեքիւրի 16 ամսութեան իրեն պարագիւրաւ 25 հալար լիւրէ- շարժուող պարագիւրաւ մը քաղաք քաղաք է: Երբ մեջ գրուած է թէ նոյն ամսութեան սխալ զին 31 ամսուր, պարագիւրաւ Բերդին պիտի վճառէ: Եւս լիւրէ- շարժուող առ հալար այս քաղաք, քիւրդի 16ին վճարած է 11.950 շարժուող, ինչպէս նշանակուած է պարագիւրաւ իրեն, սակայն այս պարագիւրաւ, այս- ինչ անոր մնացեալ քաղաք պիտի վճարէ յիշեալ իր Նի- ճալիս Սուլթանի վաճառ յապոյ- պարագիւրաւ անց: Սուտի իրաւանիւրդ, այս աղբարարութեանը համեմա- վարութեւ, զգուշանալ և ընկալող որ նոյն պարագիւրա- վալը ընդ- ի հալար առեւելքայ կամ օրհնեց պայմանա-

Հրատարակել և տեղ ընդգրկող:

Գրիւս Գ. Պալարաբեան:

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԱՐԵՎԵԼԱՅԻ-ՍԱՅ ԱՐԵՎԵԼԱՅԻ